

ՍԱՄՎԵԼ ԲԱՐՍԵՂՅԱՆ

ՀՀ ԳԱԱ փիլիսոփայության, սոցիոլոգիայի և իրավունքի ինստիտուտի հայցորդ

ՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆԸ ՈՐՊԵՍ ՍՈՑԻԱԼԱԿԱՆ ԱՐԺԵՀԱՄԱԿԱՐԳ (տեսական վերլուծություն)

Ընդհանրապես հասարակական (սոցիալական) գիտություններում իմացաբանական և արժեքաբանական մոտեցումները նույն հարթության վրա են և այն գիծը, որով նրանք սահմանազատվում են, խիստ պայմանական բնույթ է կրում, քանզի մինչ այս կամ այն սոցիալական երևույթը արժեքավորելը, պետք է, բնականաբար, տվյալ խնդրո առարկայի մասին որոշակի գիտելիքների պաշար հավաքել¹: Այլապես ցանկացած գնահատական կամ արժեքավորում առարկայագուրկ կլինի և կարտահայտի խիստ սուբյեկտիվ, օբյեկտիվորեն չհիմնավորված տեսակետ: Այդ իսկ պատճառով պետության՝ որպես մեծագույն սոցիալական արժեքի դիտարկումը մեր կողմից ընթանում է իմացաբանական և արժեքաբանական տեսանկյունից զուգահեռաբար:

Պետությունը քաղաքակրթության զարգացման արդյունք է: Ծագելով մարդկային հասարակության որոշակի աստիճանում՝ տնտեսական, սոցիալական, բարոյական, հոգեբանական և այլ օրինաչափությունների հետևանքով պետությունը դառնում է քաղաքակրթության՝ հիմնական կառավարող համակարգը: Պետական կազմակերպված հասարակությունն իր գոյության համար ձեռք է բերել նոր (եզակի) հնարավորություններ՝ զարգացնելու արտադրական ուժերը, սոցիալական հարաբերությունները, բարոյական հիմքերը, մշակույթը, միջազգային կապերը:

Պետությունը պատմականորեն զարգացող սոցիալ-իրավական երևույթ է: Հասարակության զարգացման առաջընթացի հետ փոխվում են նաև պետությունը, նրա նպատակներն ու խնդիրները, կառավարող կառուցվածքներն ու ֆունկցիաները: Դրան համապատասխան էլ

փոխվում են և պետության հասկացության, հասարակական կյանքում նրա դերի և կոչման վերաբերյալ հայացքները: Պատմական տարբեր ժամանակաշրջաններում գիտական միտքը փորձել է բացահայտել պետության սոցիալական արժեքը, նրա դերն ու նշանակությունը հասարակական կյանքում:

Ժամանակակից հետազոտողների աշխատություններում առավել ընդգծվում է պետության սոցիալական էությունը, նրա նշանակությունը սոցիալական արժեքների համակարգում²:

Անցյալի մտածողների մեծ մասը պետություն եզրույթը սահմանում էր հիմնականում սոցիոլոգիական բնորոշման հետ միաժամանակ. պետության մասին ուսմունքում նրան իրավաբանական ձևակերպում տալու փորձեր են արվում: Այսպես, Ելլինեկը գտնում էր, որ պետությունն իրենից հատուկ հասարակական կազմավորում և հատուկ իրավական երևույթ է ներկայացնում:

Նրա ուսմունքը համապատասխանաբար բաժանվում է «սոցիալականի» և «իրավականի»: «Քանի որ իրավունքը պետության էական տարրն է,- գրում է Ելլինեկը,-ապա վերջինիս իմացությունն անհնար է առանց նրա իրավաբանական բնույթն ուսումնասիրելու: Իրավունքով կարգավորված պետությունը... պետք է որոշակի տեղ գրավի իրավունքի իսկ ներսում, պետք է գոյություն ունենա պետության մասին իրավական հասկացություն»: Նա պետությունը բնորոշում է որպես իրավաբանական սուբյեկտի հատկանիշներով, կամքով օժտված և իրավունքի կրող հանդիսացող անհատների նպատակային միասնություն:

Ռուս հայտնի իրավաբան Գ. Ֆ. Շեննկիչը

1. Տե՛ս **Бутенко А. П.** Государство: его вчерашние и сегодняшние трактовок// «Государство и право», 1993, N7..
2. Տե՛ս **Мамут Л. С.** Государство в ценностном измерении. М., 1998.

այդպիսին էր համարում սոցիալական պետությունը՝ որպես մարդկանց քաղաքական միություն³:

Կոկոշկինը պետությունը բնութագրում էր որպես մեկ իշխանության ներքո և մեկ տարածքի սահմաններում ապրող մարդկանց միավորում⁴: Իսկ Կորկունովը, օրինակ, պետությունը բնորոշում է որպես «հասարակական միություն, որն իրենից ներկայացնում է ինքնուրույն, ազատ մարդկանց նկատմամբ իշխանական հարկադրանքի ճանաչում»⁵:

Տրուբեցկոյը գտնում էր, որ «պետությունը մարդկանց միություն է, որն իշխում է ինքնուրույն և բացառապես որոշակի տարածքի սահմաններում»⁶:

Խվոստովը գրել է, որ պետությունը «որոշակի տարածքում ապրող և հարկադրանքի ու ինքնուրույն գերագույն իշխանության ենթարկված ազատ մարդկանց միություն է»⁷:

20-րդ դարի լիբերալիզմի խոշորագույն ներկայացուցիչ Հայեկի կարծիքով՝ պետությունը համատեղ ապրող մարդկանց կողմից գիտակցաբար ստեղծված կազմակերպություն է միատեսակ կառավարելու նպատակով: Այդ կազմակերպությունը «ոչ մի դեպքում չի կարելի նույնացնել հասարակության հետ»⁸: Իսկ Ֆրանսիացի հայտնի քաղաքագետներ Բ. Բադիի և Պ. Բիրնբաումի կարծիքով՝ պետությունը «լավ կազմակերպված իշխանական մեքենա է, որտեղ ծառայում են քաղաքացիական և զինվորական աստիճանավորներ»⁹:

Ա. Ս. Ախիզերի կարծիքով՝ պետությունը հասարակությունից առանձնացված պրոֆեսիոնալ կառավարման ապարատ է¹⁰: Մի փոքր այլ տեսանկյունից է բնորոշում պետությունը Է. Յա. Բատալյովը: Ըստ նրա՝ նույնիսկ ամենաժողովրդավարական պետությունը համարվում

է որպես հարկադրանքի մեքենա, բռնություն մարդու վրա: «Պետությունը,- շարունակում է նա,- միշտ այդպիսի մեխանիզմ է եղել ու կմնա այդպիսին, քանի դեռ գոյություն ունի որպես քաղաքակրթության՝ համընդհանուր ինստիտուտ»¹¹: Իսկ Ջ. Հելլոուելլի կարծիքով՝ ընդհակառակը՝ պետությունը հնարավորություն է տալիս մարդու էությունն ավելի բարելավելու, բացահայտելու մարդկանց ստեղծագործական ունակությունները հանուն համընդհանուր բարօրության, անվտանգ ու բարեկեցիկ կյանքի¹²:

Նշված հայեցակետերից զգալիորեն տարբերվում է պետության վերաբերյալ մարքսիստական կամ մատերիալիստական մոտեցումը: Ըստ մարքսիստական հայեցակարգի՝ պետությունը բնորոշվում է՝ ելնելով նրա անփոփոխ դասակարգային էությունից: Քանի որ պետությունը ծագում է որպես դասակարգային հասարակարգի արդյունք, հասարակության՝ անհաշտելի դասակարգերի տրոհման հետևանքով, ապա «այն ընդհանուր կանոնի համաձայն՝ հանդիսանում է ամենահզոր տնտեսապես տիրապետող դասակարգի պետություն, որը պետության օգնությամբ դառնում է նաև քաղաքականապես իշխող դասակարգ և այդպիսով ձեռք է բերում նոր միջոցներ՝ շահագործվող դասակարգին ճնշելու և կեղեքելու համար»¹³: Հիմնականում ուշադրությունը կենտրոնացնելով պետության ծագման և գոյության սոցիալ-տնտեսական գործոնների վրա, մարքսիզմ-լենինիզմը պետությունը բնորոշում է որպես տնտեսապես տիրապետող դասակարգի քաղաքական իշխանության կազմակերպություն: «Պետությունը,- գրում է Լենինը,- մեքենա է մի դասակարգի համար՝ հնազանդության տակ պահելու ենթակա մնացած

3. Տե՛ս **Шершеневич Г. Ф.** Общая теория права. Учебное пособие. Т.1, Вып. 1, М., 1995, с. 171-182.

4. Տե՛ս **Кокошкин Ф. Ф.** Русское государственное право, М., 1908, с.4.

5. Տե՛ս **Коркунов Н. М.** лекции по общей теории права, с. 240.

6. Տե՛ս **Трубецкой Е. Н.** Лекции по энциклопедии права, с. 22.

7. Տե՛ս **Хвостов В. А.** Общая теория права, М., 1914, с. 15.

8. Տե՛ս **Хайек Ф.** Обществосвободных. Сдерживание власти и развенчание политики.- «Открытая политика», 8/10/, 1995, с. 41.

9. Տե՛ս **Бадд Б.**, Бирбаун П. Переосмысление социологии государства. –«Международный журнал социальных наук», 4/7/, 1994, с. 17.

10. Տե՛ս **Ахиезер А.С.** Синкретири или либерализм.- «Рубежи», N4, 1995, с. 71.

11. Տե՛ս **Баталов Э. Я.** Политическое – «слишком человеческое». – «Полис», N5, 1995, с. 6.

12. Տե՛ս **Хееллоуелл Дж.** Моральные основы демократии. М., 1993, с. 114.

13. Տե՛ս **Маркс К.**, Энгельс Ф. Соч. Т. 21, с. 171-172.

այլ դասակարգերին»¹⁴:

Վերլուծելով 19-րդ դարի կեսի բուրժուական պետության բնույթը՝ Մարքսն ու Էնգելսը նշում են, որ այն «իր էությանը կապիտալիստական մեքենա է, կապիտալիստների պետություն, իդեալական միագումար կապիտալիստ»¹⁵:

Ինչ վերաբերում է խորհրդային իրավագիտությանը, ինչպես նաև հասարակագիտությանը, ապա այն որդեգրել էր պետության և իրավունքի՝ մարքսիստական տեսությունը:

Խորհրդային իրավաբանական գրականության մեջ պետության, նրա հասկացության և էության մասին հայացքները շարադրվում էին բացառապես դասակարգային տոնայնությամբ, ժխտվում էին այդպիսի ձևակերպումներին չհամընկնող ցանկացած այլ մեկնաբանություններ: «Պետության էությունն այն է, - գրել են Ս. Ս. Գոլունսկին և Մ. Ս. Ստրագովիչը, - որ տիրապետող դասակարգը հատուկ հարկադրանքի ապարատի օգնությամբ իր կամքը բռնի կերպով փաթաթում է ամբողջ հասարակությանը. պետությունը միշտ տիրապետող դասակարգի դիկտատուրա է»¹⁶: Ա. Ի. Դենիսովը, հենվելով մարքսիզմ-լենինիզմի դասականների եզրակացությունների վրա, գտնում էր, որ «պետություն է կոչվում հենց այն հատուկ կազմակերպությունը, որի միջոցով դասակարգն իրականացնում է ոչ մի օրենքով չսահմանափակված իր իշխանությունը՝ դիկտատուրան»¹⁷:

«Պետության և իրավունքի տեսություն» դասագրքի հեղինակները՝ Մ. Պ. Կարևան, Ս. Ֆ. Քեչեկյանը, Ա. Ս. Ֆեդոսենը, Տ. Ի. Ֆեդկինը, պետության մեջ առանձնացնում են երկու դասակարգային տարրեր՝ ներքին և արտաքին: Նրանք հանգում են այն եզրակացությանը, որ «պետությունը տնտեսապես տիրապետող դասակարգի քաղաքական կազմակերպություն է, իշխանության ապարատ, որի միջոցով այդ դասակարգն իրականացնում է դիկտատուրան, իր դասակարգային հակառակորդներին պահում հնազանդ վիճակում և իր գոյության նյու-

թական միջոցները պաշտպանում է թշնամական ուժերից, դրանց նկատմամբ ամեն տեսակի ոտնձգություններից ինչպես երկրի ներսում, այնպես էլ նրա սահմաններից դուրս»¹⁸:

Անցյալ դարի 60-70-ական թվականների աշխատություններում «պետություն» հասկացությունը քննարկվում է առավել համապարփակ և ոչ այդքան խիստ դասակարգային դիրքերից: Այսպես, «Պետության և իրավունքի՝ մարքս-լենինյան ընդհանուր տեսություն» բազմահատոր հրատարակության հեղինակները գտնում են, որ պետությունը «պատմականորեն անցողիկ, հասարակությունից առանձնացված և նրա տնտեսակարգով պայմանավորված քաղաքական անկախ իշխանության՝ դասակարգային կազմակերպություն է, որն ապահովում և պաշտպանում է արտադրության համական միջոցների սեփականատերերի ընդհանուր շահերը»¹⁹: Պետության բնորոշումը որոշ չափով կոնկրետացնում է պրոֆեսոր Ս. Ս. Ալեքսենի խմբագրությամբ «Պետության և իրավունքի տեսություն» դասագիրքը: Դասագրքում պետությունը դիտվում է որպես «տնտեսապես տիրապետող դասակարգի իշխանության կազմակերպություն, սոցիալիստական հասարակարգում աշխատավորների՝ բանվոր դասակարգի գլխի սովորությամբ, որն իր տրամադրության տակ ունի հարկադրանքի հատուկ ապարատ և իր հրամաններին տալիս է պարտադիր ուժ երկրի ամբողջ բնակչության համար»²⁰:

Դասակարգայնությունը որպես ցանկացած պետության կարևորագույն հատկանիշ՝ ընդունվել է խորհրդային իրավաբանների մեծ մասի կողմից: Այսպես, Վ. Ս. Պետրովը գտնում է, որ «պետության բնորոշումն ընդհանրապես, իսկ որոշակի պատմական տիպը՝ մասնավորապես, հնարավոր է միայն պետության՝ մարքսիստական դիալեկտիկական հասկացության հաշվարկմամբ, որը բացահայտում է

14. Տե՛ս **Ленин В. И.** Полн. Собр. соч. Т.39, с. 75.

15. Տե՛ս **Маркс К.**, Энгельс Ф. Соч. Т.4, с.436.

16. Տե՛ս **Голунский С. А.**, Строгович М. С. Конспект по теории государства и права, М. 6, 1940, с. 53.

17. Տե՛ս **Денисов С. И.** Теория государства и права. М. 6 1967. с. 21-22.

18. Տե՛ս Теория государства и права. М. 6 1955. с. 50-51.

19. Տե՛ս Марксистско-ленинская общая теория государства и права. Основные институты и понятия, М., 1970, с. 216.

20. Տե՛ս Теория государство и права. Под ред. **С. С. Алексеева**, М., 1987, с. 29-30.

նրա դասակարգային էությունը»²¹:

Պետության վերաբերյալ հայացքների բազմազանությունը պայմանավորված է առաջին հերթին այն հանգամանքով, որ պետությունն իրենից ներկայացնում է արտակարգ բարդ, բազմակողմանի և պատմականորեն փոփոխվող երևույթ: Այդ հայացքների գիտականությունը որոշվում է հասարակության զարգացման, այս կամ այն փուլում մարդկային մտքի հասունությամբ պետության ուսումնասիրման մեթոդաբանական մոտեցման օբյեկտիվությամբ:

Պետության օրինաչափ հատկությունների ու հատկանիշների իմացությունն «ընդհանրապես», ըստ երևույթին, հնարավոր է միայն որոշակի պատմական հեռանկարում, պետական կազմակերպված հասարակության բովանդակությունն ու կառուցվածքը բնորոշ տնտեսական, սոցիալական, կրոնական, ազգային, հոգևոր, բնապահպանական և այլ գործոնների՝ մշտապես փոփոխման պատճառով: Ավելին, հաճախ պետության մասին հասկացությունը տրվում է ոչ թե պատմական իրականության, այլ իդեալական պատկերացման մեջ: Փոխանակ բնորոշելու, թե ինչ է պետությունը, հաճախ միայն նկարագրում են՝ ինչպիսին այն պետք է լինի: Պետության հասկացությունը բնորոշելիս մեթոդաբանական խնդիրը, ինչպես նշում է Շերշենևիչը, այն է, որ հարկ է տալ «պետություն» անվանումը կրող պատմական երևույթի հատկանիշները: Այստեղից բխում է, որ իրականության հիման վրա բնորոշելով հասկացությունը՝ մենք այդ հասկացության մեջ չպետք է մտցնենք իրականում գոյություն չունեցող ինչ-որ բան, իսկ մյուս կողմից պետք է վերցնենք տվյալ սեռի ողջ իրականությունը՝ թույլ չտալով կամայական ընտրություն: Պետության բնորոշումը պետք է պատասխանի այն հարցին, թե ինչ է պետությունն իր պատմական իրականու-

թյան մեջ և իր բոլոր դրսևորումներով²²:

20-րդ դարի 80-90-ական թվականների սկզբներին ռուսական իրավագիտությունում պետության հիմնական էությունը տեսնում էին նրա համասոցիալական գործունեության մեջ, իսկ պետությանը դիտարկում էին որպես քաղաքական իշխանության կազմակերպման ու գործառնության՝ իրավական ձև²³: Պրոֆեսոր Վ. Ե. Չիրկինը գտնում է, որ պետության էությունն արտահայտվում է հետևյալ երեք բնութագրական հատկանիշներում՝ ա) որպես համապարփակ քաղաքական կազմակերպություն, բ) որպես պետություն – արբիտր, գ) որպես լեգալացված (օրինականացված) հարկադրանքի ինստիտուտ²⁴: Իսկ պրոֆեսոր Յու. Ա. Տրիխմիրովը գտնում է, որ պետությունն իրականացնում է հետևյալ երեք կատեգորիայի գործերը՝ դասակարգային, ընդհանուր (համասոցիալական գործառույթ) և միջազգային, որի հետևանքով հանրային իրավունքը հնարավորություն է տալիս պետությունը դիտարկել ավելի լայն իրավական համատեքստում²⁵:

Արևմտյան մասնագիտական գրականությունում իրավագիտորեն գերիշխում է այն մտայնությունը, ըստ որի՝ պետությունը պետք է դիտարկել իրավունքի տեսանկյունից²⁶:

Ըստ պրոֆեսոր Ս. Ս. Ալեքսենի՝ իրավունքի հիմնարար (իրենց անցած նշանակությամբ՝ հավերժական) սկզբունքներն իրենց մեջ խտացնում են իրավունքի յուրահատուկ ուժը՝ «օբյեկտիվացված բանականությունը»²⁷:

Շարունակելով իր միտքը՝ պրոֆեսորը գտնում է, որ այդպիսի հիմնարար իրավական արժեքներ են իրավունքի՝ «հատուկ նորմատիվ – իրավաբանական կառուցվածքը» (մշտապես գործող համապարտադիր նորմերի համակցություն²⁸, որը երաշխավորված է պետության կողմից), «իրավական կառուցվածքները»:

Հատուկ նորմատիվ – իրավական կառուց-

21. Տե՛ս **Петров В. С.** Сущность содержание и форма государства. Л., 1971, с. 6.

22. Տե՛ս **Շերշենևիչ Գ. Ֆ.**, նշվ. աշխ., էջ 201:

23. Տե՛ս **Нерсисянц В. С.** Право и закон. М., 1983, с. 330-359; **Четвертнин В. А.** Размышления по поводу теоретических представлений о государстве. – «Государство и право», 1992, N 5.

24. Տե՛ս **Чиркин В. Е.** Элементы сравнительного государственоведения. М., 1994, с. 6-13.

25. Մանրամասն տե՛ս **Тихомиров Ю. А.** Публичное право. М., 1995, с. 82-134, 266-329; Он же: Государство на рубеже столетий.- "Государство и право. 1997, N2, с. 25-32.

26. Տե՛ս, օրինակ, **John Akler.** Constitutional and Administrative Law, second edition, London, 1994, p. 3-59.

27. Տե՛ս **Алексеев С. С.** Тайна право. Его понимание, назначение, социальная ценность.- М., Изд- во НОРМА. 2001, с. 92.

28. Տե՛ս **Алексеев С. С.**, նշվ. աշխ., էջ 93

վածքի՝ արժեքային հատկանիշի շնորհիվ «իրավական նորմերն իրենցից ներկայացնում են յուրահատուկ նմուշներ (մոդելներ) հավերժության համար», որոնց միջոցով հասարակությունում փորձի և ողջախոհ որոշումների հիման վրա ապահովվում է մարդկանց վարքագծի՝ հուսալի և անընդմեջ գործող հակասություններից զերծ համակարգ (իհարկե պատշաճ կազմակերպվածության և օրինականության պահպանման դեպքում), որտեղ կանխատեսելի է մարդկանց վարքագիծն անորոշ երկարատև ժամանակ²⁹: Հենց պրակտիկ կյանքում է արտահայտվում իրավունքը որպես համապարփակ նորմատիվ-կարգավորչի, «օբյեկտիվացված բանականության» սոցիալական արժեքը:

Ըստ պրոֆ. Ս. Ս. Ալեքսեևի՝ իրավական հիմնարար արժեքներից են նաև, այսպես կոչված, «իրավաբանական (իրավական) կառուցվածքները (կոնստրուկցիաները)»։ օրինակ՝ «սեփականության իրավունք», «իրավախախտում», «պարտավորություն» և այլն³⁰:

Այդպիսի իրավաբանական կառուցվածքի և իրավաբանական տեխնիկայի սքանչելի ստեղծագործություններ են հռոմեական իրավունքի կարևորագույն հուշարձաններից «Դիգեստները», նոր և նորագույն ժամանակներում Գերմանիայի, Ֆրանսիայի, Հոլանդիայի, Շվեյցարիայի քաղաքացիական օրենսգրքերը և այլն: Նշված ակտերում արտացոլված են իրավունքի՝ որպես սոցիալական արժեքի ինչպես բովանդակային էությունը (ազատությունը, արդարությունը, հավասարությունը, այլ համամարդկային սկզբունքներն ու գաղափարները), այնպես էլ արտաքին - ձևական վայրը, իրավաբանական կառուցվածքը և իրավաբանական տեխնիկան (կուռ տրամաբանական կառուցվածքը, լակոնիկ ոճը, տերմինաբանական միատեսակությունը և այլն):

Պետությունը որպես սոցիալական արժեք է դիտում նաև պրոֆեսոր Վլ. Նազարյանը: Ըստ

նրա՝ «Պետությունը ամբողջությամբ վերցրած, պետական մարմինները և պաշտոնատար անձինք գործում են իշխանության միակ տիրոջից՝ ժողովրդից, նրանց տրված մանդատի շրջանակներում, որը մարդուն և ժողովրդին (ազգին) պատկանող բնական և անօտարելի իրավունքների և ազատությունների կենսագործմանը նպաստելու, այն ապահովելու արտոնագիր է և ոչ ավելի»³¹: «Պետությունը - շարունակում է Վլ. Նազարյանը, - ժողովրդի շահերի սպասավորն է, նրա կամքի գործադրողը և ոչ ավելին: Պետությունը, բոլոր իշխանությունները, մարմինները և պաշտոնատար անձինք գործում են բացառապես ժողովրդից տրված արտոնագրի հիման վրա»³²:

Ըստ ամերիկացի սոցիոլոգ Թ. Պարսոնի՝ «Արժեքները... դրանք սոցիալական համակարգի բաղկացուցիչ մասերն են... ցանկալի սոցիալական համակարգի վերաբերյալ համընդհանուր պատկերացումները»³³:

Իրավացի է Ի. Գ. Յակովլենկոն, երբ պնդում է, որ մեր պատկերացումները «Մեծ հասարակության» (այսինքն՝ պետականորեն կազմակերպված հասարակության) մասին, ենթակա են արմատական վերափոխության և պետականությունը պետք է դիտել որպես քաղաքակրթության մեծագույն արժեքներ³⁴:

Իհարկե, այստեղ և քննարկվող հիմնահարցերում խոսքը գնում է ընդհանրական հասկացությունների՝ պետականության և իրավունքի մասին, այլ ոչ թե կոնկրետ պատմական դարաշրջանի՝ այս կամ այն պետության, պետական կառուցվածքի, կառավարման ձև, քաղաքական ռեժիմի և իրավական համակարգի մասին: Թեպետ հարկ է ասել, որ վերջիններիս կարևորությունը կոնկրետ պետության արժեքավորման խնդրում ակնհայտ է: Գիտնականներից ոմանք՝ օրինակ Լ. Ս. Մամուտը, պետության արժեքային հատկանիշներն է համարում ինքնիշխանությունը և պետական իշխանության լեգիտիմությունը, պետության ներքին և արտա-

29. Տե՛ս **Алексеев С. С.**, նշվ. աշխ., էջ 93:

30. Տե՛ս նույն տեղում, էջ 94-95:

31. Տե՛ս **Վլ. Նազարյան**, ՀՀ Սահմանադրության կոնցեպցիան, Երևան, «Գոշ», 1992, էջ 16:

32. Տե՛ս նույն տեղում, էջ 23:

33. Տե՛ս **Парсонс Т.** Общий обзор - в кн. Американская социология. Перспективы. Проблемы. Методы. М., 1972, с. 368; տե՛ս նաև **Смезлер Н.** Социология. М., 1994, с. 660.

34. Տե՛ս **Ахиезер А. С., Яковленко И. Г.** Что же такое общество? - "Общественные науки и современность", N3, 1997, с. 37.

քին անվտանգությունը, ընդհանուր բարօրությունը, իրավակարգը և այլն³⁵: Սակայն մեր կարծիքով՝ այդ հատկանիշներն ինքնին վերցրած, ըստ էության, հասարակության համար մեծագույն կամ պարզապես արժեք չեն ներկայացնում: Հասարակության համար որպես սոցիալական արժեք կարող է հանդիսանալ մեկ միասնական համակարգը՝ տվյալ դեպքում պետությունը (կամ պետականությունն իր բոլորատրիբուտներով հանդերձ), ինքնիշխանությամբ, իրավակարգով, ներկայացուցչական մարմիններով, ընտրական համակարգով, իրավական համակարգով և այլն:

Ամփոփելով կարելի է նշել, որ եթե անտիկ դարաշրջանում պետությունն ընկալվում էր իբրև քաղաքական հարաբերություններով կապված մարդկանց միություն (Արիստոտել, Յիցերոն), միջնադարում պետականությունը հասկացվում էր որպես մեկ միասնական աստվածապետություն, ապա նոր և նորագույն շրջանում՝ որպես ազատ մարդկանց՝ կատարյալ միություն:

Մեր կարծիքով՝ պետության սոցիալական արժեքավորումն ամենից առաջ դրսևորվում է հասարակությունում նրա համասոցիալական գործառույթների իրականացմամբ, որոնք արտահայտում են և քաղաքական, և սոցիա-

լական, և տնտեսական, և իրավական, և միջազգային բնագավառներում:

Լինելով հարաբերականորեն ինքնուրույն կատեգորիաներ՝ պետությունը և իրավունքն առանձին - առանձին չեն կարող գոյություն ունենալ: Այդ կատեգորիաներն օրգանապես կապված ու փոխապայմանավորված են և նրանց սոցիալական արժեքը պայմանավորված է հենց դրանց անխզելի միասնությամբ:

Պետության և իրավունքի՝ որպես մեկ միասնական իրավական երևույթների սահմանումներ, առավել ամբողջական և տեսականորեն հիմնավորված մշակել է ՌԴ ԳԱԱ ակադեմիկոս Վ. Ս. Ներսեսյանցն իր աշխատություններում³⁶: Ըստ Վ. Ս. Ներսիսյանցի՝ պետությունը ոչ միայն իրավական կատեգորիա է, այլև սոցիալական արժեհամակարգ, որում պահպանվում է մարդու իրավունքները, անվտանգ ու բարեկեցիկ կյանքը:

Այսպիսով, պետությունը հանդիսանալով որպես քաղաքակրթության զարգացման արդյունք՝ միևնույն ժամանակ իրենցից ներկայացնում է սոցիալական մեծագույն արժեք, որն արտահայտում է պետության էությունը և առաքելության հասարակության քաղաքական համակարգում:

35. Մանրամասն տե՛ս **Мамут Л. С.** Государствов ценностном измерени. -М.: 1998, с. 12-16:
 Бутенко А.П. Государство, его вчерашние и сегодняшние тракторки// Государство и право 1993, N7.

ՍԱՄՎԵԼ ԲԱՐՍԵԴՅԱՆ

ՀՀ ԳԱԱ փիլիսոփայության, սոցիոլոգիայի և իրավունքի ինստիտուտի հայցորդ

**ՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆԸ ՈՐՊԵՍ ՍՈՑԻԱԼԱԿԱՆ ԱՐԺԵՀԱՄԱԿԱՐԳ
(ՏԵՍԱԿԱՆ ՎԵՐԼՈՒԾՈՒԹՅՈՒՆ)**

Սույն հոդվածում հեղինակը հանգամանորեն ներկայացնում է պետության վերաբերյալ հիմնական հայեցակարգային մոտեցումները և տեսակետները: Վերլուծության արդյունքների հիման վրա հեղինակը եզրակացնում է, որ պետության էվոլյուցիոն զարգացման արդյունքում պետությունը ձեռք է բերել սոցիալական նշանակություն և իրենից ներկայացնում է սոցիալ-իրավական արժեհամակարգ (այստեղ խոսքը վերաբերում է ժամանակակից ժողովրդավարական պետություններին):

Բանալի բառեր. պետություն, իրավական պետություն, սոցիալական պետությունը, սոցիալական արժեհամակարգ, մարդու իրավունքներ, սոցիալ-իրավական պետություն:

СAМВЕЛ БАРСЕГЯН

Соискатель института философии, социологии и права
Национальной академии наук Республики Армения

**ГОСУДАРСТВО КАК СОЦИАЛЬНАЯ СИСТЕМА ЦЕННОСТЕЙ
(ТЕОРЕТИЧЕСКИЙ АНАЛИЗ)**

В статье автор детально представляет основные концепциональные подходы и аспекты, касающиеся государства. На основе анализов, автор заключает, что в результате развития эволюции, государство приобрело социальное значение и представляет собой социально-правовую систему ценностей (здесь речь идет о современных демократических государствах).

Ключевые слова: государство, правовое государство, социальное государство, социально-правовая система ценностей, права человека, социально-правовое государство.

SAMVEL BARSEGHYAN

Applicant of the Institute of Philosophy, Sociology and Law of
National Academy of Sciences of Republic of Armenia

**THE STATE AS A SOCIAL SYSTEM OF VALUES
(THEORETICAL ANALYSIS)**

In the article, the author presents in detail the main conceptual approaches and aspects related to the state. Based on the analysis, the author concludes that as a result of the development of evolution, the state has acquired social significance and is a right-wing system of values (here we are talking about modern democratic states).

Key words: state, legal state, social state, social system of values, human rights, social and legal state.